

Toplumcu Bir Retorikten Kadın Sorunsalına : Sevgi Soysal

Bilindiği gibi dünyada ve Türkiye’de kadın hareketi ve bununla karşılıklı ilişki içinde bulunan kadın statüsünün dönüşümü 20. yüzyıl içinde iki temel yükseliş dönemine tanıklık etmiştir: Birincisi, öncülleri 19. yüzyıl ortalarına dek uzanan ve genelde kadınların erkeklerle birebir eşitliğini amaçlayıp, yasalardaki kazanımlarla en geç II.Dünya Savaşı sonrasında sonuçlanan birinci dalga kadın hareketi; ikincisi ise, dünyada 1960’lı, Türkiye’de ise 1980’li yıllarda ortaya çıkan ve toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde kadın ve erkeğin farklılıklara rağmen eşitliğini savunarak değerlerdeki cinsiyetçiliği sorgulayan ve yaklaşık 21. yüzyıl başında sönüşe geçen ikinci dalga kadın hareketi.

Kadın tarihi gibi, egemen zihniyet ve buna bağlı resmi tarih tarafından, kendilerini yeniden üreten kısmı haricinde yok sayılan alanlarda veri toplayabilmek alternatif kaynakların tarihe eklenmesi ile olanaklı olabiliyor ancak. Yaşantılar ile edebiyat böylece en önemli veri kaynakları haline geliyor. Yaşantılara ulaşmak bir yandan sözlü tarih çalışmalarıyla, bir yandan da biyografilerle sağlanabiliyor; edebiyat ise söz konusu dönemin ya da kişinin yapıtlarıyla destek veriyor bu sessizliğin yırtılmasına. Kuşkusuz hem yaşantılarda hem edebiyatta resmi tarihin, oto sansür, sansür ve toplumsal baskıyla oluşan yansımaları var; ancak bu durum onların önemini azaltmıyor, onlara daha dikkatli yaklaşılmasını gerektiriyor yalnızca.

Türkiye’de de kadın statüsünün dönüşümü, retrospektif bakıldığında anlamını yitiren küçük zamansal kaymalarla da olsa dünyadakine benzer bir çizgi izler. Ancak bütünsel değerlendirildiğinde en belirgin farkın, iki kadın hareketi dalgası arasında suskunluk döneminde ortaya çıktığı görülür; daha doğru bir deyişle Batı’da 1960’lı yıllarda başlayan farklılıklara rağmen eşitlik mücadelesi, Türkiye’de 1980’li yılların ortalarında ivme kazanmıştır; ancak bu yaklaşık yirmi yıl içerisinde Türkiye’de kadınların tam bir suskunluk içinde olduğu söylenemez; onlar, o yıllarda siyasal ve ekonomik düzenle ilgili mücadele içinde eritmişlerdir kendi mücadelelerini ve toplumsal kurtuluşun otomatikman kendi kurtuluşları olacağına inanmışlardır. Oysa o örgütlenme ve ideolojilerin de özündeki ataerkil söylem, gelenek ve ilişkilerin rötörlü da olsa farkına varan büyük ölçüde bu dünya görüşlerinin içinden gelen kadınlar olmuştur 1980’lerde. Türkiye’de de kadınlar 1960’ların

başında, daha önce kazanılan yasal özgürlüklerin yaşama geçirilememesinin getirdiği arayış içindedirler; ancak ülkenin sosyo-politik sorunlarına çözüm arayan ideolojik mücadeleler, cinsiyete dayanan sistem eleştirisi yönündeki bilinç ve mücadeleyi erteletmiştir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Sevgi Soysal'ın biyografi ve yapıtları yasalar önünde erkekle birebir eşitliğin kazanımlarıyla başlayan, bunlarla yetinmeyip arayışlara giren, toplumcu dünya görüşünden etkilenen ama yine de kadınlık bilincini, çabasına rağmen bastıramayan ve dolayısıyla, bir anlamda Türkiye'de 1980'lerde yükselen kadın hareketinin öncüllerini içeren diyalektik bir bütünlüğe sahiptir.

Yasal kazanımların yansımaları: Sevgi Yenen 1936'da doğdu. “Gecekondusuz, bulvarlarından köylü geçmeyen ve bu nedenden olacak, kendisini imtiyazsız ve sınıfsız bir şehir sanan Ankara'da”¹ büyüdü. Dönemin milliyetçi nitelikleri ağır basan Kızıltuğ gibi romanlarını okudu çocukluğunda. Ankara Kız Lisesi'nde eğitim gördü; resmi bayramların o yıllara özgü büyük coşkusu “sınıf birincisi olmak gibi parlak bir iş”² diye nitelediği trampetçi olarak yaşadı. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde okudu; 1957-58 yıllarında, Almanya'da, Göttingen Üniversitesi'nde arkeoloji ve tiyatro eğitimi gördü. Kadınlarla ilgili kazanımların sağladığı eğitim olanaklarından böylesine yararlandığı halde, annesi Alman olmasına karşın, Rumelili babaannesinin oğlan kardeşlerini kayırdığı ev ortamı kadınlık bilincinin çocuk yaştaki tohumları olarak aktarılır yazarca.

Kadınlık durumuyla ilgili ilk saptamalar, ilk arayışlar, ilk yazarlık deneyimleri: İlk evliliğini Göttingen Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nü bitiren Özdemir Nutku ile yaptı ve çocuk sahibi oldu. 25 yaşlarındayken ise, “musluğumun lastiği bozulmuştu sanırım, yazmaya başladım.”³ diye açıkladığı yazarlık serüvenine girdi. İlk kitabı Tutkulu Perçem'in ilk basımı 1962 yılında gerçekleşti. Bireysel sorunların ön plana çıktığı bu yapıtlarda kadınlık durumu ve bununla ilgili sistemli olmayan ve ideolojik bir arka plana dayanmayan, neredeyse içgüdüsel/deneyimsel tepkiler birey ve kadın olarak bir huzursuzluğu yansıtmaktadır. Tutkulu Perçem'den örneklersek; “Erkeklerle, erkeklere en çok onlara, bu kendilerini sevenlere kızgınlığım.”⁴ “Kara diken sakalları babamın. Öpücüklerinde ilk tiksintiyi ayırdettiğim sakalları, bir hayvan soluğunu ilk getiren bana, bir erkek soluğuna ilk tiksinti”.⁵

¹S.Soysal; “Şimdiki Çocuklar Bayramsız”, **Politika**, 28 Mayıs 1976

²S.Soysal; “Miting mi Geçit mi?”, **Politika**, 28 Nisan 1976

³A.Binyazar; “Tante Rosa ile” in S.Soysal; **Tante Rosa**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978, s.100

⁴S.Soysal; **Hoşgeldin Ölüm, Tutkulu Perçem**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s.65

⁵**ibid.**; s.81

S.Soyсал, kadın hareketinin Türkiye’de suskunluğa çekildiği yıllarda dünyaya gelmiştir; ancak onun getirdiği kazanımlardan yararlanma olanağı bulmuştur. Ama gerek kamusal gerek özel alanın pratiğine bu dönüşümünün yansımadağının saptanmaya başladığı ve Batı’da ikinci dalga kadın hareketinin bu duruma çözüm aramak üzere ortaya çıktığı yıllara gelinmiştir artık. Nice aydın gibi S.Soyсал da arayış içindedir; arayışın ilk aşaması varoluşsal bir memnuniyetsizlik ve bireysel tepkilerin ötesinde kendini gösterememektedir.

Başar Sabuncu ile ikinci evliliğini gerçekleştirdiği için ikinci kitabı Tante Rosa’yı 1968’de Sabuncu soyadı ile yayımlar. Kadın sorunları daha belirgindir bu yapıtta, ancak sunulan çözümler bireysel başkaldırı niteliğindedir.; cinsel normların kadınlar üzerindeki baskısı içgüdüleri her ne pahasına olursa olsun hayata geçirmek yoluyla aşılmaya çalışılır. “Tante Rosa;(..) aşık ve koca aramak demektir. Aşık ve koca, aşık ve koca. (ama aynı zamanda, artık) Tante Rosa; iş aramak demektir.”⁶

Bireysel Sorunlara Toplumsal Çözüm Arayışları: İlk baskısı 1970 yılında yapılan Yürümek romanında kadınlık durumu, kadın erkek ilişkileri, özellikle cinsellik ve evlilik kurumu çerçevesinde işlenmektedir. Birey özelinden çıksa da irdelenen cinsiyetçi normlardır artık. Bu bağlamda Yürümek, yazarın kadınlık durumunu toplumsal, siyasal anlatı içine yerleştirdiği sonraki yapıtlarıyla bireysel arayışla kadınlık durumunu özdeşleştirdiği önceki yapıtları arasında bir köprü oluşturur. Yürümek, 1971’de müstehcen neşriyat olduğu gerekçesiyle toplatılır; ancak 1974 yılında af kanununa bağlı olarak yayını serbest bırakılır.

Siyasal Toplumsallaşmanın Egemenliğinde Kadın Sorunsalı: Batılı kadınlar 1960’ların ortasından itibaren çoğalarak ikinci dalga kadın hareketinde toplanırken, Türkiye’de kadınları da içeren, yine bu dönemde görece özgürlük ortamında filizlenen muhalif sol ideolojinin feminist mücadelenin yirmi yıl kadar ertelenmesine neden olduğu söylenebilir. Toplumsal değişmeden etkilenen kadınlar, Sevgi Soyсал’da da gözlemlenen varoluşsal/deneyimsel memnuniyetsizliklerine toplumsal cinsiyet merkezli bir yorum getiremeden, yükselen sol ideolojinin sözde cinsiyetler üstü çözümleriyle kadınlık durumundan doğan sorunlarını siyasal mücadele içinde eritmeyi yeğlediler, Bu akımdan fazlasıyla etkilense de S.Soyсал’ın kadın kimliği varlığını korudu yapıtlarında. Ama gerek özel yaşamı gerek yapıtları siyasal toplumsallaşmanın etkisi altına girdi.

⁶S.Soyсал;Tante Rosa, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978, s.55

Yürümek kitabının toplatılmasının ardından, görevliye iki kimlik sunmasına karşın, kimliksiz dolaşmak ve sıkıyönetime karşı gelmek suçuyla tutuklandı. Daha sonra TRT'deki işinden çıkarıldı. Bu arada, 1971 yılında, Anayasaya Giriş (1968) başlıklı ders kitabında komünizm propagandası yapmaktan tutuklu bulunan Mümtaz Soysal ile üçüncü evliliğini cezaevinde gerçekleştirdi. İlk duruşmada beraat ettiği, ama ardından iki muhbir ajanın ifadesiyle orduya hakaretten tutuklandı; bir yıla mahkum oldu; ardından Nevşehir'de sürgün kalacaktı.

Bir yandan Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanını yazmakta, bir yandan da programlı bir yaşam sürmektedir cezaevinde. Bu arada jimnastik yapmaktadır düzenli olarak. Bu koğuştaki tepkilere neden olmaktadır. Yıldırım Bölge'deki erkek tutuklular, o günün sol grupları içindeki erkek egemen yapıyı kanıtlar biçimde koğuştaki diğer kızların S.Soyal'a uyup jimnastik yapmamaları mesajını iletirler. S.Soyal'ın tepkisi feminist bulunur.; çünkü "Yahu erkek tayfasının buyruğuna uyup durmasanıza, sizin kendi kafanız yok mu?"⁷ diye eleştirir koğuştaki kızları. Benzer bir tepkiyi de daha sonra arkadaş çevresine verecektir: "Neydi haliniz,dedi, sanık olan bendim. Dava benim üzerime dönüyordu. Size ne oluyordu? Laf söylüyordunuz. ..Bana birşey soran yoktu... Ben kadını tabii. Benim davamla ilgili de olsa, ne yapılacağına siz erkekler karar vereceksiniz."⁸

Böylece sol hareket içindeki erkek egemenliğini 1980'lerin ikinci yarısını beklemeden/bekleyemeden, daha içindeyken saptama ve dillendirme cesaretini/öncülüğünü gösterir S.Soyal, kadınlık bilincini siyasallaşma düzeyi ne olursa olsun ikinci plana itmeden, itmeden.

Tutukluluk döneminde kaleme aldığı Yenişehir'de Bir Öğle Vakti (1973)'nde yazar derin gözlem yeteneğini cinsiyetler arası ilişkilerden toplumsal yapıya kaydırmıştır. Ama üslup açısından kadınsılık egemendir yine de. "Değişik bir anlatım:sözlerini yarıda keseceklermiş gibi, konuşma hakkı belli bir süreyle sınırlandırılmış gibi soluk soluğa."⁹ diye tanımlıyor yazarın anlatımını F.Naci. Çünkü genellikle tüm kadınlar gibi S.Soyal'ın da yaptığı işe ayıracak zamanı yoktur ve bu durumdur aslında üslubuna yansıyan: "Yemek yandıyla, çocuk altına kaçırdı arasında yazdığım yazılar."¹⁰

1975 yılında yayımlanan Şafak adlı roman tüm eleştirmen ve araştırmacıların söz birliği ettiği gibi yazarın toplumsal, siyasal dönüşümü açısından olgunluk dönemi ürünü de olsa, dönemin

⁷S.Soyal; **Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s.221

⁸A.Öymen; "Soysal", **Cumhuriyet**, 6.Aralık 1976, s.1,8

⁹F.Naci; **Yüz Yılın Romanı**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1999, 559

¹⁰S.Soyal; "Engelli Koşu", **Politika**, 9 Temmuz 1976

deneyimlerine kadınlık durumunu eklememesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bir yandan 12 Mart dönemi işkencelerindeki kadınlık deneyimlerini yansıtırken, bir yandan da sol ideolojinin kadını cinsiyetsizleştirerek erkekleştiren veya geleneksel ataerkil rollere indirgeyen bakış açısını da ortaya koyar. Aydın bir kadın olarak , cinsiyetine bu ihanetten rahatsızlık hissetmektedir artık: “Her zaman bir erkek gibi davranmaktan çekinmeyen , hatta bundan hoşlanan Oya (...)sohbetin, sofranın havasında sıkışıp kalmış yarı kadın, yarı erkek bir yaratık gibi acı çekiyor.”¹¹ Dolayısıyla S.Soyal toplumcu bakışı özümsemiş, yaşamış ve yansıtmıştır; ancak ilk yapıtlarından beri egemen olan kadınlık durumuna çözüm arayışları için söz konusu dünya görüşünün eksiklik ya da açmazlarını da gözlemleme fırsatı bulmuştur. İlk baskısı 1976 yılında yapılan Barış Adlı Çocuk adlı kitap, S. Soysal’ın1968-1976 yılları arasında kaleme aldığı öykülerini içerir. Yazarın diğer kitaplarıyla açıklamaya çalıştığımız düşünsel evrim bu kez öykülerle örneklenir. Ancak Bir Ağaç gibi adlı öykü farklı bir kadınlık deneyimini yansıtmaktadır yazarın: Göğüs kanseri.

Doğum soyadını hiç kullanmadan üç ayrı erkekten evlilikle edindiği üç soyadı ile yapıtlarını yayımlayan S.Soyal’ın gerek yaşamı gerek yapıtları dönemine sorumlu ve döneminden sorunlu aydın kadınının toplumsal dönüşümle karşılıklı ilişkisini belgeler; yaşadığı dönem kadar onu önceleyen ve izleyen kadın mücadelesinin izlerini taşır.

¹¹S.Soyal, **Şafak**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s.33